

stupanj religijskog pluralizma i u kojima se više religijskih tradicija može natjecati za društveni utjecaj i političku moć. Tako Christopher Soper i Joel Fetzer istražuju religijske politike u trima izrazito sekularnim državama, Francuskoj, Njemačkoj i Engleskoj, u kojima je religija ipak snažan izvor političke mobilizacije i koje su različito odgovorile na islamsku imigraciju. Anthony Gill razmatra religijske politike u Južnoj Americi gdje katoličkoj većini najveći izazov predstavlja sve jača pentekostalna protestantska crkva kojoj odolijeva zahvaljujući i regulativnoj ulozi države. Anne Hallum pak opisuje takvo religijsko natjecanje u Srednjoj Americi i kaže da, premda je pentekostalna crkva razmjerno mala, ipak ima velik utjecaj na (osobnu) politiku u regiji i na razvitak društvenoga kapitala. Sunil Sahu govori o pokušaju hinduističke nacionalističke stranke da se uloga hinduizma u Indiji pretvori iz »proročke« u »svećeničku«. Indijski slučaj ilustrira postojanje mnogobrojnih i često proturječnih aspekata pojmova kao što su primjerice sekularizam, odvajanje crkve od države i religijska neutralnost. U možda najzanimljivijoj analizi pod naslovom »Religija i politika u Japanu« Maria Toyoda i Aiji Tanaka ukazuju na teološku srž oblikovanja odnosa religije i politike opisujući sinkretizam između šintoizma i budizma. Autori pokazuju da je japanska politička elita svjesno miješala religiju i nacionalne potrebe te manipulirala njima. Wilcox i Jelen u posljednjoj studiji slučaja pokazuju da su Amerikanci religiozniji nego što bi se to prema njihovu socioekonomskom profilu moglo pretpostaviti te da to ostavlja određene posljedice na politiku. Decentralizirani politički sustav omogućuje prodor mnogobrojnim religijskim skupinama, koje se međusobno natječu, u američku politiku.

U zaključnom poglavlju, »Političke uloge religije«, priređivači ove vrijedne i provokativne knjige zaključuju da se pokazuje kako je religija politički mobilizirana, da ima mobilizacijski potencijal ili je politički demobilizirana ovisno o tome gleda li se lokalno na re-

ligiju kao na »izvor jedinstva, kontroverzije ili različitosti« (str. 323). Svakako, smatraju, pokazalo se da je religija važan element istraživanja komparativne politike. Generalizacije koje su proizašle iz studija slučajeva mogu biti plodan izvor za buduća istraživanja odnosa religije i politike.

Josip Kumpes

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*

Vladimir Obradović

Trgovina ženama u Bosni i Hercegovini

Sarajevo: Fakultet kriminalističkih nauka,
Centar za naučno-istraživački rad, 2004,
159 str.

Knjiga *Trgovina ženama u Bosni i Hercegovini* sastoji se od četiri dijela u kojima autor, gostujući profesor metodologije istraživanja na Fakultetu kriminalističkih nauka u Sarajevu, iznosi rezultate opširna znanstvenog istraživanja provedenog na području Bosne i Hercegovine. Pri istraživanju tog složenog fenomena objedinjen je kvalitativni i kvantitativni pristup, a zastupljeni su kriminološki, viktimološki, kriminalistički, kazneno-pravni, psihijatrijski i psihološki aspekti trgovanja ljudima ili *traffickinga*. Prema definiciji, »trgovina ljudima obuhvaća sve radnje ili pokušaje koji uključuju regrutiranje, transport unutar ili izvan granica zemlje, kupnju, prodaju, transfer i primitak ili pružanje zaklona osobi na osnovu prevare, prisile (uključujući i prijetnje nasiljem ili zloupotrebom moći) ili duga, kako bi se osoba držala u nedobrovoljnom položaju obaveze (bez obzira na plaću), u domaćinstvu, seksualnoj ili reproduktivnoj ovisnosti, prisilnom radu ili ropskim uvjetima, te u zajednici izvan one u kojoj je osoba živjela u vrijeme kada je prevara, prisila ili dug nastao« (str. 4).

U prvom dijelu knjige (»Izveštajna razina analize«) opisani su razmjeri i kratka povijest *traffickinga* u BiH te pristupi njegovu suzbijanju uključujući i (ne)provedene zakonske reforme. »Složeno uređenje BiH, poroznost i kontrola njene granice od strane (tada) osam državnih organa, neharmonizirana i neodgovarajuća zakonska regulativa, neprepoznavanje ovog problema te nedovoljna suradnja između nadležnih državnih organa, bili su 'plodno tlo' da trgovina ljudima poprimi rastući trend« (str. 6).

U drugom dijelu knjige (»Kvantitativna analiza«) izneseni su rezultati provedenih intervjua s ukupno 691 ženom i djevojkom iz IOM-ovih skloništa (*International Organization for Migration*). To su sve evidentirane žrtve trgovanja ljudima u BiH do 2003. godine, a među njima najviše je žrtava iz Moldavije (44%), Rumunjske (37%) i Ukrajine (12,1%), prosječne dobi od 22,5 do 23,5 godina. Analiziran je proces regrutiranja, transportiranja, krijumčarenja, kupnje i preprodaje žrtava *traffickinga*, profil njihovih klijenata, uvjeti rada i boravka te izloženost pojedinim vrstama zlostavljanja, nasilja i prinude. Najveći broj žrtava odlučuje se na put u inozemstvo kako bi pronašle dobro plaćen posao njegovateljice, konobarice ili prodavačice i ne očekuju rad u seksualnoj industriji. Podatak da se tek petina žrtava odlučila na odlazak kako bi radile kao plesačice ili prostitutke pobija medijski raširenu predodžbu da »u BiH dolaze već iskusne prostitutke kako bi pronašle novo tržište« (str. 32).

Zbog neposjedovanja odgovarajućih putnih isprava, svaka je druga intervjuirana žrtva *traffickinga* »izložena strepnji da će biti otkrivena za počinjeno kazneno djelo prelaska granice s krivotvorenim dokumentima i/ili ilegalnog ulaska u BiH što ju čini vulnerabilnom i objektivno izloženom mogućim mentalnim zlostavljanjima, prijetnjama i ucjenama« (str. 37). Analizirajući podatke o kupnji i preprodaji žrtava, autor zaključuje kako se u procesu *traffickinga* ljudska bića tretira-

ju kao roba s tržišnom cijenom, najčešće između 2000 i 5000 konvertibilnih maraka. Taj iznos postaje dug koji žrtve moraju nadoknaditi svome »gazdi« (kupcu, vlasniku bara ili noćnog kluba) pružanjem seksualnih usluga uglavnom domaćim klijentima. Imaju prosječno četiri klijenta dnevno, većina ih nije plaćena za pružene seksualne usluge, potpuno im je zabranjeno kretanje, onemogućeno korištenje medicinskim uslugama i izložene su »nehumanim uvjetima života i stalno prisutnoj fizičkoj i mentalnoj prinudi i seksualnom nasilju« (str. 43).

Žrtve *traffickinga* mogu se podijeliti na *neupitne žrtve* (34,0% ispitanica, koje su bile seksualno izrabljivane i prisiljene na prostituciju), *situacijske žrtve* (48,4% ispitanica, koje su računale s određenim rizikom ili mogućnostima zarade pružanjem seksualnih usluga, ali su bile izložene iskorištavanju i zlostavljanju) i *upitne žrtve* (17,6% ispitanica, kojima su pri regrutiranju obećane visoke zarade za poslove koji takve zarade ne omogućuju, npr. konobarice i plesačice, ili im je izravno bilo ponuđeno da rade kao prostitutke; prihvale su prostituciju, ali ne i seksualno zlostavljanje).

S obzirom na prisutnost jednoga ili više elemenata kršenja ljudskih prava i sloboda (oduzimanje putnih isprava, ograničavanje slobode kretanja, nedostupnost medicinskih usluga, neplaćanje zarade te tjelesno, mentalno i seksualno zlostavljanje), razlikuju se sljedeći stupnjevi viktimizacije žrtava *traffickinga*: *potpuno ropski odnos* (prisutno je svih pet oblika zlostavljanja i zabrana); *djelomično ropski odnos*; *teški oblici viktimizacije*; *srednje teški oblici viktimizacije*; *blaži oblici viktimizacije* i *nikakvi oblici viktimizacije*. »U potpuno ropskom odnosu živjela je svaka peta trgovana žena-djevojka u BiH, dok je teškim oblicima viktimizacije bila izložena svaka treća trgovana žena-djevojka« (str. 69).

U trećem dijelu knjige (»Kvalitativna analiza«) izneseni su rezultati analize psihološ-

koga i psihijatrijskog profila žrtava. Taj dio istraživanja sadrži narativnu analizu životnih priča »trgovanih« i seksualno izrabljivanih žena i djevojaka iz feminističke perspektive (N = 238), studiju slučaja štićenica »La Strade« (program borbe protiv trgovine ženama) iz Mostara (N = 10) te neuropsihijatrijski pregled i tretman žrtava u skloništu IOM-a (N = 257).

U životnim pričama žrtava ponavlja se gotovo identičan obrazac događaja tijekom različitih faza *traffickinga* (početak *traffickinga*, uključivanje u *trafficking*, dužničko ropstvo, zlostavljanje, ograničavanje slobode i ljudskih prava). Autor zaključuje: »*Trafficking* žena kriminal je koji kod svojih žrtava stvara neopisivu patnju. Ne samo da ima razoran utjecaj na fizičko i psihičko zdravlje žrtava, nego ih dovodi u dodatnu opasnost ako traže pomoć policije koja ih kriminalizira kao ilegalne imigrante i deportira« (str. 89).

Prema rezultatima mnogostruke studije slučaja štićenica »La Strade«, postoje dvije skupine žrtava s bitno različitim psihološkim profilom i ponašanjem. Prvu skupinu čine djevojke koje su se bavile prostitucijom i prije dolaska u BiH te su tamo nastavile s radom u seksualnoj industriji. One su bile na određenom stupnju psihičke pripremljenosti na događaje koji su slijedili, što im je olakšalo percepciju i doživljavanje. Drugu skupinu čine djevojke koje su uz prijevaru dospjele u BiH i bile prisiljene na prostituciju. Tjelesno, mentalno i seksualno zlostavljanje ostavilo je trajne tragove na njihov psihički život.

Izneseni su i nalazi neuropsihijatrijskog pregleda kojim se nastojalo ustanoviti stvarno posttraumatsko stresno psihičko stanje žrtava i ukazati na potrebu pružanja psihološke pomoći i psihijatrijskog tretmana. Sve su ispitanice bile izložene barem jednoj vrsti nasilja i imaju psihičke, neurološke i somatske posljedice. Žrtve spolnog nasilja razvile su simptome težih oblika depresivnog ponašanja i djelomičnog PTSP-a. »[J]asno [je] da

je pristup, tok rehabilitacije, te proces integracije štićenica jako zahtjevan. Neophodna je svesrdna suradnja i podrška, kako pojedina stručnjaka (psihijatar, psihologa, pravnik itd.) tako i institucija, u cilju pružanja što bolje i sveobuhvatnije asistencije žrtvama *traffickinga*« (str. 102).

U četvrtom dijelu knjige (»Javnomnijenska razina analize«) izneseni su rezultati analize sadržaja pisanja bosanskohercegovačkoga dnevnog tiska o problemu *traffickinga* te je ukazano na utjecaj tiska na formiranje javnoga mnijenja o tom problemu. Od 1997. godine do travnja 2003. objavljeno je ukupno 266 članaka o *traffickingu* i prostituciji. Samo 5% tih članaka pristupa temi s gledišta *traffickinga*, dok 36% temi pristupa kao prostituciji, a 42% razmatra prostituciju i *trafficking* zajedno. Autor zaključuje da je »*proces informiranja javnosti apsolutno bio saturiran senzacionalističkim sadržajima prisutnosti prostitucije*« (str. 114). *Trafficking* je u analiziranom razdoblju »bio zanemaren i kao tema i kao problem« (str. 121). Radi otkrivanja zajedničkih obrazaca u percepciji problema *traffickinga* i dobrovoljne/prisilne prostitucije stranih državljanke u BiH, provedeni su i intervjui s različitim skupinama sudionika (fokusne grupe) uključujući i osuđene trgovce ljudima. Dominantno je viđenje prostitucije kao »razumljivog biznisa« za koji je normalno da postoji jer postoji i potražnja zbog prisutnosti međunarodnih vojnih snaga.

S obzirom na izrazitu profitabilnost (godišnja je zarada od trgovine ljudima u svijetu između 7 i 13 milijardi dolara), autor smatra »da bi glavne preventivne i represivne aktivnosti trebalo usmjeriti na prekidanje lanca zarada svih sudionika *traffickinga*, dok bi kriminalističko istražna djelatnost trebala pratiti 'trag novca' i njegovog pranja kroz legalne poslove i ulaganja« (str. 143). Možemo se složiti s autorom u nadi da će nalazi ovog znanstvenog istraživanja »doprinijeti kvaliteti društvene akcije i efikasnosti mjera na suzbijanju *traffickinga* kao najnehumanije sociopato-

loške pojave i perfidno organiziranog kriminala» (str. 3).

Knjiga je dostupna i na engleskome jeziku pod naslovom *Trafficking in Women in Bosnia and Herzegovina*.

Simona Kuti

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*

Р. П. Храпачевский

Военная держава Чингисхана

Москва: Издательство АСТ – ВЗОИ,
2004, 557 str.

U ruskoj historiografiji o povijesti Mongola napisano je bezbroj radova. Nedavno je opširnu monografiju o srednjovjekovnoj mongolskoj državi koju je osnovao Džingis-kan objavio ruski povjesničar R. P. Hrapačevski. U knjizi *Vojna država Džingis-kana* Hrapačevski istražuje nastanak mongolske države i njenu unutarnju organizaciju, koja je bila izrazito militaristička. Takva organizacija države i društva omogućila je Džingis-kanu i njegovim nasljednicima ekspanziju neviđenih razmjera.

Knjiga se sastoji od uvoda, četiriju poglavlja i opširna završnog dijela, iz kojeg valja izdvojiti prilog »Prijevodi iz 'Yuan shi' (fragmenti)«. Na kraju knjige nalazi se opširna bibliografija izvora i literature.

U drugom dijelu uvoda, »Izvori i priručnici«, autor je nabrojio i ukratko opisao sve najvažnije mongolske, arapske, perzijske, kineske, ruske, armenske i europske izvore za povijest Mongola u 13. stoljeću. Prema mišljenju Hrapačevskoga, najvažnija je mongolska kronika »Tajna predaja« ili »Tajna povijest Mongola«, napisana 1240. u stilu viteškog epa. Njezina je važnost velika zato »što je to jedini mongolski pisani izvor koji iznosi povijest 'zlatnog roda' Džingis-kana«. Kao mogući autor epa navodi se Shigi-Hutuhu,

Džingis-kanov posinak. Od priručnika navodi se samo šest monografija ruskih autora. Smatramo da bi se tu svakako našlo mjesta i za neka djela pisana na engleskome, francuskom ili njemačkom jeziku.

Geneza etnosocijalnoga i političkog ustroja mongolskog društva iznesena je u prvom poglavlju, »Rani Mongoli (X.–XII. st.) i njihov razvoj u okvirima tradicionalnih nomadskih modela poglavištava«. Na ranom stupnju etnogeneze, kineski izvori protomongolska plemena nazivaju Dōnghú i Shiwei. Heterogeni mongolski etnos uključivao je različite mongolske, turske i tungusko-mandžurske skupine. U tim drevnim društvima sposobni su pojedinci bili, neovisno o svojem socijalnome i ekonomskom podrijetlu, na temelju zasluga za uspješno rješavanje problema svojih zajednica birani za stariješine/vođe. Takav način organiziranja vodstva naziva se meritokracija, tj. »vlast zaslužnih«. S vremenom, zasluge predaka rodonačelnika bile su prenesene na njihovo potomstvo i vlast je postala nasljedna. Zbog čestih sukoba mongolski rodovi počeli su se okupljati oko sposobnih vođa, koji su svoju moć zasnivali na vojnim družinama. Tako su nastala poglavištva (engl. jedn. *chiefdom*, rus. *вождество*), zajednice rodova, koje su zbog stalne ratne opasnosti i ovisnosti o vođi bile kratka vijeka. U 12. stoljeću pojavljuju se veće zajednice-ulusi, plemenski savezi/protodržave, koji nisu predstavljali teritorij sa stanovništvom, nego također ljude okupljene oko vođe.

Drugo poglavlje nosi naslov »Prva etapa državnog djelovanja Džingis-kana. Rođenje stepskog carstva«. Ovdje autor, navodeći mnogobrojne izvore, izlaže događaje od rođenja Temudžina, budućega Džingis-kana, do ujedinjenja svih mongolskih plemena pod njegovom vlašću 1206. Analizirajući kineske, tibetske i muslimanske (arapski i turski) izvore, Hrapačevski je Temudžinovo rođenje smjestio u 1155. godinu. Nakon smrti svog oca, uglednog vođe mongolskog poglavištva,